

publicului, lărgirea orizontului de interes ale proiectanților și edililor, contribuția patrimoniului cultural la cunoașterea, înțelegerea și aprecierea istoriei proprii, abordarea pluridisciplinară.

Încheierea manifestărilor a fost marcată de vizionarea unor filme și serii de diapozitive

înfățișând vechi cartiere bucureștene, conflictul vechi-nou în construcția orășenească, arhitectura urbană meșteșugărească și tradiția urbană în artele plastice. Fără a afecta sensibil reținerea edililor și a factorilor de decizie și susținute cu timiditate de presa cotidiană și radioteleviziune, expoziția și mesele rotunde

organizate ca o CÎNTARE A ORAȘELOR ROMÂNIEI s-au bucurat de un real succes în rândul profesioniștilor implicați, a studenților și a publicului avizat.

PETER DERER
MARIUS GĂLINESCU

GRIGORE IONESCU

„ARHITECTURA PE TERITORIUL ROMÂNIEI DE-A LUNGUL VEACURILOR“

Studiarea și înțelegerea creației arhitecturale tradiționale, a celui mediu construit care ne înconjură în orașele în care ne desfășurăm existența, care alcătuiește structura satelor sau care capătă amploare în marile cetăți ale domnitorilor români, înseamnă a cunoaște mai profund istoria în formele ei concrete de manifestare.

Acestui scop i se subordonează recentul volum al profesorului Grigore Ionescu, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, apărut în Editura Academiei, eveniment editorial de remarcabilă semnificație. Amplul studiu pe care profesorul Grigore Ionescu îl oferă atât specialiștilor, cât și celui public interesat și sensibil între cunoașterea și înțelegerea valorilor arhitecturale create de poporul român, constituie un act de cultură necesar civilizației noastre contemporane, deschizător de orizonturi asupra unuia dintre aspectele cele mai pline de sensuri ale istoriei românilor. Civilizația umană creatoare de istorie și-a materializat concepțiile, opțiunile și idealurile estetice în modalități diverse. Dintre acestea arhitectura, de la cele mai modeste locuințe pînă la marile ansambluri monumentale — sintetizând cunoștințele tehnice cu cerințele unui anumit mod de viață și de asemenea o anumită înțelegere, diferită de la o epocă la alta, de la un spațiu geografic la altul, a expresivității plastice — are capacitatea de a transmite, poate în modul cel mai direct, mesajul creatorilor.

Profesorul Grigore Ionescu intitulează cu modestie cartea sa drept o „restructurare cu adăugiri necesare“ a volumelor publicate anterior. *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor* reprezintă, incontestabil, mai mult decît atît. Noul volum este de fapt o esențializare și, în același timp, o aducere la zi față de cercetări și descoperiri recente, a preocupărilor de o viață ale autorului astfel încît orice referire la recenta apariție înseamnă o referire la ansamblul creației științifice a profesorului Grigore Ionescu.

Grație îndelungatei activități didactice pe care a desfășurat-o, generații de arhitecți datorează profesorului Grigore Ionescu cunoașterea științifică și înțelegerea afectivă a arhitecturii românești.

După studiile analitice ale lui Gh. Balș și N. Ghika-Budești, istoria arhitecturii îi datorează prima sinteză de riguroasă ținută științifică, prin volumul apărut în 1937 și prefațat de Nicolae Iorga, *Istoria arhitecturii românești din cele mai vechi timpuri pînă la 1900*. Pe o treaptă superioară ca informație și abordare s-a situat tratatul *Istoria arhitecturii în România*, completat cu *Arhitectura în România — perioada anilor 1944—1969*, apărut în Editura Academiei între anii 1963 și 1970, tratat care reprezintă una dintre etapele majore ale evoluției domeniului istoriei arhitecturii.

Structura generală a lucrării ce o recenzăm urmărește principalele etape ale istoriei poporului român, într-o periodizare nuanțată, rezultată din legitățile specifice domeniului arhitecturii.

Concepției diacronice de ansamblu i se suprapune o tratare sincronică, în cadrul fiecărui capitol, menită să evidențieze relațiile constante de intercondiționare stabilite între creația arhitecturală din Țara Românească, Moldova și Transilvania, sursă a unității în diversitate ce caracterizează arhitectura românească.

Volumul debutează cu un capitol deosebit de însemnat dedicat „*premurilor vechi*“ (din neolitic pînă în veacul al VIII-lea e.n.) în care

sînt prezentate vestigiile arhitecturale produse de acele civilizații care s-au constituit ca surse în procesul de geneză a poporului român, atenția autorului concentrîndu-se asupra arhitecturii statului dac și a Daciei romane.

Partea a doua este dedicată arhitecturii populare considerată, așa cum reiese din poziția capitolului în structura volumului precum și din subtitlul dat de autor, ca situată la *originile* creației arhitecturale și, în același timp, ca reper constant al *continuității* formelor. Într-o structură analitică, arhitectura populară este privită din puncte de vedere distincte: cel al materialelor și tehnicilor de construcție, nuanțate regional, al felurilor de programe (de la locuință la gospodărie la construcții de folosință colectivă), al procedeelor de obținere a expresivității. Transpare punctul de vedere al autorului cu privire la perenitatea arhitecturii populare al cărei ritm de înnoire este lent, reluînd continuu procedee și forme tradiționale, într-un aparent conservatorism, precum și unitatea creației constructorilor pe întregul teritoriu al țării, unitate reflectată atît la nivelul formelor, cît și la cel esențial, al opțiunii comune pentru un anumit mod de locuire, pentru anumite structuri spațiale.

De un deosebit interes apare subcapitolul referitor la estetica arhitecturii populare în care autorul, cercetînd modalitățile ce generează expresivitatea unor construcții, constată încadrarea acestora (evident în mod spontan, intuitiv) în sistemele de rapoarte și proporții considerate, începînd din epoca Renașterii, ca reguli pentru obținerea „*frumosului arhitectural*“.

Partea a treia, cea destinată arhitecturii epocii medievale, este precedată de o atentă analiză a materialelor și tehnicilor de construcție folosite de meșterii din țările române: modul de punere în operă, tipurile de paramente, punctele de sprijin, sistemele de boltire caracteristice. Este o abordare care ilustrează poziția autorului față de domeniul atît de puțin studiat al tehnicilor de execuție, domeniu cu implicații majore asupra rezolvărilor spațiale și plastice. Grupate în capitolul introductiv al secțiunii ce se referă la întreaga epocă medievală, problemele tehnice sînt privite atît din punctul de vedere al perenității lor de principiu, cît și din cel al evoluției nuanțate în timp, facilitînd astfel înțelegerea etapelor de dezvoltare a arhitecturii.

Aceste etape sînt cuprinse de autor în dialectica dezvoltării istorice, așa cum sintetizează, de altfel, și subtitlurile: „*Faza începuturilor*“, „*Cristalizarea*“, „*Înflorirea*“, „*Școlile locale*“, „*Tradiție și inovație*“, „*Barocul și unificarea formelor pămîntene*“. Sînt evidențiate procesul de geneză al arhitecturii medievale, asimilarea experiențelor din zone culturale învecinate, sinteza acestora în structuri stilistice specifice, particularizarea creației arhitecturale în cele trei provincii istorice și raporturile de intercondiționare care au stat la baza constituirii unei arhitecturi unitare.

Epocii moderne îi este rezervată partea a patra din lucrare. Autorul surprinde desfășurarea procesului de „*ruptură cu tradiția*“, survenit treptat, prin asimilarea, într-o primă fază, a stilurilor europene, clasicismul și romantismul în varianta neogotică, active inițial la nivelul formelor apoi și la cel al structurilor și al compozițiilor spațiale. Extinderea eclecticismului european al sfîrșitului de secol în arhitectura construcțiilor monumentale solicitată este apreciată ca un fenomen generat de comanda socială a României moderne, indepen-

dente. În opoziție cu această tendință oficială, autorul prezintă reacția stilului național românesc, al cărei promotor a fost Ion Mincu. Analiza creației lui Ion Mincu și a elevilor săi este întreprinsă în spirit critic, autorul subliniind atît incontestabila însemnătate a noii orientări în deschiderea către căutarea identității în arhitectură cît și limitele inerente ale curentului.

Epoca contemporană este divizată în două secțiuni. Prima, care se referă la perioada 1918—1944, urmărește ideea existenței a două orientări în arhitectura românească: cea a căutărilor pe linia definirii specificului național și cea a experimentelor moderne. A doua secțiune, cu subtitlul „*Socialism: utilitate, cantitate, calitate (1945—1980)*“, integrează creația ultimelor decenii în evoluția generală a arhitecturii românești ca o firească continuare a tradițiilor în contextul unei noi comenzi sociale. Sînt integrate în acest capitol realizările ultimilor ani, supuse unui proces selectiv al valorilor, împlinind imaginea arhitecturii românești cu cele mai recente creații.

*
* *

Ceea ce definește recentul volum publicat de profesorul Grigore Ionescu (trăsătură, de altfel, prezentă și în cele anterioare) este faptul că ne aflăm în fața unei istorii a arhitecturii elaborate de un arhitect care a construit mult și nu a construit într-un stil istoric revolut, ci s-a inserat în tendințele avansate ale epocii respective. Este firesc, în consecință, ca în abordarea istoriei arhitecturii să fie prezentă permanent viziunea arhitectului constructor, cunoscător al meșteșugului, capabil de a înțelege structura intimă a monumentelor. Este vădită această poziție în atenția acordată materialelor și tehnicilor de construcție, a sistemelor de acoperire a spațiilor, a evoluției acestor sisteme în timp. Fără a reduce creația arhitecturală la aspectul tehnic, autorul sesizează rolul determinant pe care îl dețin procedeele de construcție la configurarea spațiilor ca o reflectare a nivelului tehnic al fiecărei epoci. O astfel de viziune permite evitarea erorii frecvente de a aprecia exclusiv formele planului unei construcții, plan care este numai proiecția geometrică a unei structuri spațiale complexe. Înțelegerea acestei structuri spațiale stă la baza tipologiilor pe care autorul le propune pentru anumite epoci cum ar fi, pentru a da numai unele exemple, cea a lui Ștefan cel Mare sau Matei Basarab.

În egală măsură, urmărind obținerea unei imagini complexe, dialectice, a fenomenului arhitectural, sînt abordate și celelalte componente ale arhitecturii: funcțiunile concretizate în programe, ca reflectare a unui anumit mod de viață particularizat sau plastica arhitecturală și decorativă, expresie a idealului estetic.

Capacitatea de sinteză dublată de o amplă informare, riguroasă științifică, unitatea de concepție și metodologie în abordarea întregii evoluții a arhitecturii, expresivitatea și claritatea stilului, toate fac ca noua lucrare a profesorului Grigore Ionescu să se situeze printre acele studii fundamentale din domeniul istoriei arhitecturii, întregind istoria civilizației românești cu o imagine asupra uneia dintre cele mai însemnate dintre manifestările sale. Sintetizînd experiența îndelungată a autorului, îmbogățită cu noi informații și puncte de vedere, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor* este o lucrare de referință și cadru pentru noi studii și sinteze.

Dr. arh. SANDA VOICULESCU

O carte nouă*, din domeniul istoriei arhitecturii este totdeauna așteptată cu viu interes.

Începerea unei colecții, curajul de a promite o serie, constituie o adevărată sărbătoare.

Muzeul de istorie al R.S. România este acela care, cu mijloacele lui modeste — față de cele ale unei edituri —, ne prilejuiește această sărbătoare a culturii, lansind colecția „Ansambluri istorice arhitecturale” cu un volum despre Botoșani.

Triplul scop urmărit prin aceste publicații, explicat în prefața semnată de directorul muzeului, prof. dr. Florian Georgescu, este cel puțin ambițios, adică pe măsura unui puternic colectiv științific, cum trebuie să fie cel al muzeului:

— să întregască cunoștințele privind civilizația urbană și rurală a țării noastre prin date concrete...

— să pună în evidență capacitatea ansamblurilor respective de a ilustra condițiile politice, sociale și economice ale unor epoci dispărute...

— să pună la dispoziția factorilor de decizie un tablou pe cât mai posibil complet al valorilor istorice și artistice pe care le surprinde un ansamblu...

O astfel de punere a problemei are un caracter de noutate în literatura noastră de specialitate, prin primatul ansamblului urban (respectiv rural), spre deosebire de practicile anterioare, care prezentau sau analizau cu precădere monumente.

Însăși tabla de materii a primului volum din colecție ne arată însă că această cotitură de concepție s-a putut efectua. Într-adevăr, titlurile celor patru capitole, din care se compune lucrarea, sînt grăitoare:

- istoricul orașului medieval;
- etapele de evoluție ale centrului istoric;
- analiza valorilor istorice, urbanistice și arhitecturale;
- analiza transformărilor suferite de ansamblul urban.

În cadrul unei astfel de structurări aplicative a lucrării, baza documentară este deosebit

de solidă, cuprinzind două cincimi din volum și fiind compusă din 351 de note și 48 de figuri. Ca de obicei în lucrările Eugeniei Greceanu documentația istorică este predominantă, ceea ce permite o conturare mai fidelă a imaginii orașului medieval, decît cea care ar rezulta din simpla analiză a vestigiilor rămase. Pe baza acestor date se reconstituie, pas cu pas, evoluția în decursul secolelor a Botoșanilor. Este prezentată însă nu numai dezvoltarea orașului, ci întreaga ei condiționare: intensificarea comerțului medieval, poziția orașului în cadrul rețelei localităților cu profil comercial din această zonă a Europei, constituirea și creșterea comunității urbane, evoluția etnică, specializarea — poate am zice azi: diversificarea — cartierelor orașului.

O întrebare istorică a orașului medieval. Dar ea nu este numai evocată în text. Numărul mare de ilustrații ne face să și vedem aievea părți semnificative ale mozaicului urban, redată — cu excepția citorva planuri reduse la scară, ale unor zone ale orașului — într-o tehnică perfect adaptată modului de multiplicare.

Cercetînd aceste desene, mi-am pus cîteva întrebări, al căror răspuns reprezintă o problemă a viitorului. Mă întrebam, în primul rînd, de ce oare clădirile de locuit au atît de puține elemente comune cu bisericile, chiar și în rezolvările de detaliu; să fie oare efectul materialelor de construcție, al tehnicilor diferite utilizate în mod firesc? sau mai sînt și alte motive? — nu cunosc în suficientă măsură arhitectura bisericilor de lemn din zonă, pentru a răspunde. În al doilea rînd, ar fi de analizat în ce măsură caracteristicile acestor locuințe se regăsesc și în alte zone, și la alte categorii de populație urbană, decît comercianții înstăriți. Dar aceste întrebări nu puteau fi, evident, lămurite în cadrul lucrării comentate: răspunsul la ele este de domeniul comparării cu datele ce vor rezulta din alte cercetări similare. Să lășăm deci păreri personale, mai ales cele care nu sînt legate nemijlocit de carte.

Din redactarea condensată, dar accesibilă, desprind o serie de idei și sugestii care-mi par de o deosebită însemnătate, parte din ele poate insuficient subliniate.

Astfel, enumerarea a opt monumente de cult și 141 civile poate contribui la schimbarea opțiunii unora, care credeau că monumentele ce meritau să intre în atenția lucrărilor de conservare-restaurare sînt practic numai bisericile: subsolurile boltite păstrate la multe case pot deveni ușor localuri de alimentație publică de o intimitate și cu un specific de invidiat — ca să mă rezum la un singur aspect.

Problema patriciatului urban din Botoșani secolului al XVIII-lea, sau chiar al XVII-lea, ridicată în lucrare, poate genera cercetări comparative, de exemplu cu Cîmpulung (Argeș) și Brașov ș.a., sau rezolvarea întregii problematice a breslelor, a organizării gospodăririi orașelor, care să evidențieze unitatea prin diversitate a dezvoltării țării.

Legarea bisericilor de colectivitățile breslelor, demonstrată în studiu, poate explica lipsa unor case ale breslelor, dacă se va dovedi, pe bază de documente, utilizarea polifuncțională a bisericilor ortodoxe românești (bineînțelese: cu excepția celor mănăstirești), similară celor catolice din evul mediu, care erau și săli de adunări.

Pe lîngă asemenea probleme cu caracter fundamental, amorsate temeinic de studiu, meritul aplicativ îl constituie baza solidă pe care o oferă proiectanților și edililor pentru valorificarea moștenirii istorice a Botoșanilor, chiar dacă propunerile concrete făcute vor fi amendate ici-colo de proiectanții investițiilor sau gospodării orașului, care — firese — pot avea alte păreri.

GH. SEBESTYÉN

* Eugenia Greceanu, *Ansamblul urban medieval Botoșani*, editat de Muzeul de istorie al R.S. România, 1981

EXPOZIȚIA „ARHITECTURA VERNACULARĂ DIN ROMÂNIA,, ZÜRICH, 1982

În cadrul activității Comitetului internațional pentru arhitectură vernaculară și al schimburilor dintre R. S. România și Elveția, cu doi ani în urmă s-a deschis la București și Sibiu Expoziția de arhitectură vernaculară elvețiană.

Ca urmare a relațiilor dintre cele două țări, anul acesta (între 24 mai — 26 iunie) s-a deschis într-un cadru festiv, la Universitatea din Zürich, în impresionantul hol al acestei prestigioase instituții de învățămînt, Expoziția de arhitectură vernaculară din România. La realizarea expoziției au contribuit din partea României, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, Muzeul satului și de artă populară, iar din partea Elveției, Muzeul de artă populară al Universității din Zürich, Muzeul meșteșugurilor din Basel, Muzeul în aer liber din Ballenberg, serviciul pentru expoziții de arhitectură al Institutului Politehnic din Zürich. La deschidere au participat personalități importante de la instituțiile organizatoare și Ambasada română din Elveția, profesori, studenți, specialiști, ziariști ș.a.

Arhitectura, ca parte componentă a habitatului, definește fenomene deosebit de importante, aparținînd mediului construit. Integrată armonios în ambientul natural și cel construit, arhitectura este un element de conexiune servind textura și structura acestuia; în timp ce structura este în raport cu densitatea gospodăriilor, textura se raportează la sistemul de organizare a străzilor din interiorul habitatului.

O analiză atentă a structurii constructive în vederea stabilirii unei scări de relații a proporțiilor, a calităților funcționale și estetice care

să permită stabilirea de tipologii și înțelegerea specificului arhitecturii unei țări necesită un studiu direct asupra monumentelor, ca documente grăitoare asupra culturii și civilizației unui popor.

Pornind de la ideea că expoziția va fi vizitată în egală măsură de specialiști, studenți și de un public neavizat, și pentru a da o imagine asupra valorii deosebite a arhitecturii vernaculare românești, tematica expoziției a urmărit prezentarea a trei probleme de bază:

Relația dintre sistemul geomorfologic, socio-economic și arhitectură.

Această parte introductivă, ilustrată prin fotografii cu tipuri de așezări și structuri de gospodării, o hartă reprezentînd răspîndirea diferitelor categorii de materiale folosite la realizarea construcțiilor perfect integrate mediului, contribuind la umanizarea lui și o serie de planuri-situații de gospodării, oferă o imagine de ansamblu asupra peisajului, ocupațiilor locuitorilor și modului lor de viață.

Sistemul morfologic, tehnico-structural și estetic al arhitecturii constituie nucleul de bază al expoziției prin intermediul căruia se prezintă unitatea în diversitate a arhitecturii românești. Prin fotografii admirabile, vizitatorul intră în contact cu arhitectura pietrei, arhitectura lemnului și arhitectura lutului atît de diferite și atît de unitare pe tot cuprinsul României.

Pentru a oferi o imagine cît mai completă asupra acestei teme, în expoziție sînt grupate desene și fotografii ilustrînd tehnicile de construcție și de decorare ale monumentelor, planuri de case, anexe gospodărești, biserici, po-

duri și instalații tehnice țărănești, menționînd scara de proporții, forma dominantă, ritmul deschiderilor, funcționalitatea, spațiul efectiv de locuire, spațiul de reprezentare sau de lucru etc.

Remodelarea contemporană a sistemului tradițional este problema care încheie expoziția cu frumoase imagini din satul actual, ilustrînd preocuparea de a valorifica, creator, tradiția arhitecturii vernaculare din România.

În scopul creării ambianței specifice locuinței tradiționale din România expoziția cuprinde și o serie de obiecte de artă populară: stilpi de casă, ancadrame de fereastră, grile din fier forjat, cîteva piese de mobilier, scoarțe și ceramică din diferite regiuni ale țării, două costume ș.a.

Ținuta științifică deosebită a expoziției, spațiul generos în care a fost organizată, mobilierul elegant, perfect adaptat temei și întregul mod de aranjare al obiectelor au contribuit la succesul deplin al acestei manifestări culturale românești organizate în Elveția. Dacă la aceasta adăugăm faptul că organizatorii elvețieni au tipărit un admirabil catalog și un afiș vom înțelege de ce expoziția va rămîne în Elveția pînă la sfîrșitul anului și va fi itinerată în alte trei muzee importante din Basel, Ballenberg și Geneva.

GEORGETA STOICA